

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE İNSANİ GELİŞME

Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) adını taşıyan ünite tarafından 1990 yılından bu yana "İnsani Gelişme Raporu" adını taşıyan bir yıllık araştırma yayınlanmaktadır. Bu raporda ülkelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerini karşılaştırmak için İnsani Gelişme İndeksi (Human Development Index) adı verilen bir indeks geliştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, yayınladığı raporda ülkeler arasındaki gelişme düzeyinin sadece kişi başına milli gelirdeki artışla (ekonomik büyüme) ölçülmesinin doğru olmadığını ifade etmektedir. Bir ülkedeki milli gelir artışının yüksek olması, o ülkenin gelişmiş ülke olarak kabul edilmesi için yeterli değildir. Ekonomik büyüme kavramının dışında "sosyo-ekonomik gelişme" kavramı ülkeler arasındaki refah ve yaşam standardını açıklamak için daha doğrudur. Başlıca bu gerekçelerden hareketle hazırlanan İnsani Gelişme Raporu'nda sosyo-ekonomik gelişme düzeyi başlıca üç kriterden yola çıkarak tespit edilmektedir (Bkz: Şekil-1):

1. Refah Standardı: Kişi başına düşen milli gelir yerel geçim maliyetlerine uyarlanmasıyla hesaplanmaktadır. Buna "Satınalma Gücü Paritesi" (SPG) adı verilmektedir.

2. Eğitim Standardı: İnsani gelişme indeksinin hesaplanmasında kullanılan ikinci kriter, ülkenin eğitim düzeyidir. İndekste eğitim düzeyini tespit etmek için iki ayrı faktörden yararlanılmaktadır.

• Yetişkinler arasındaki okuma-yazma oranı.

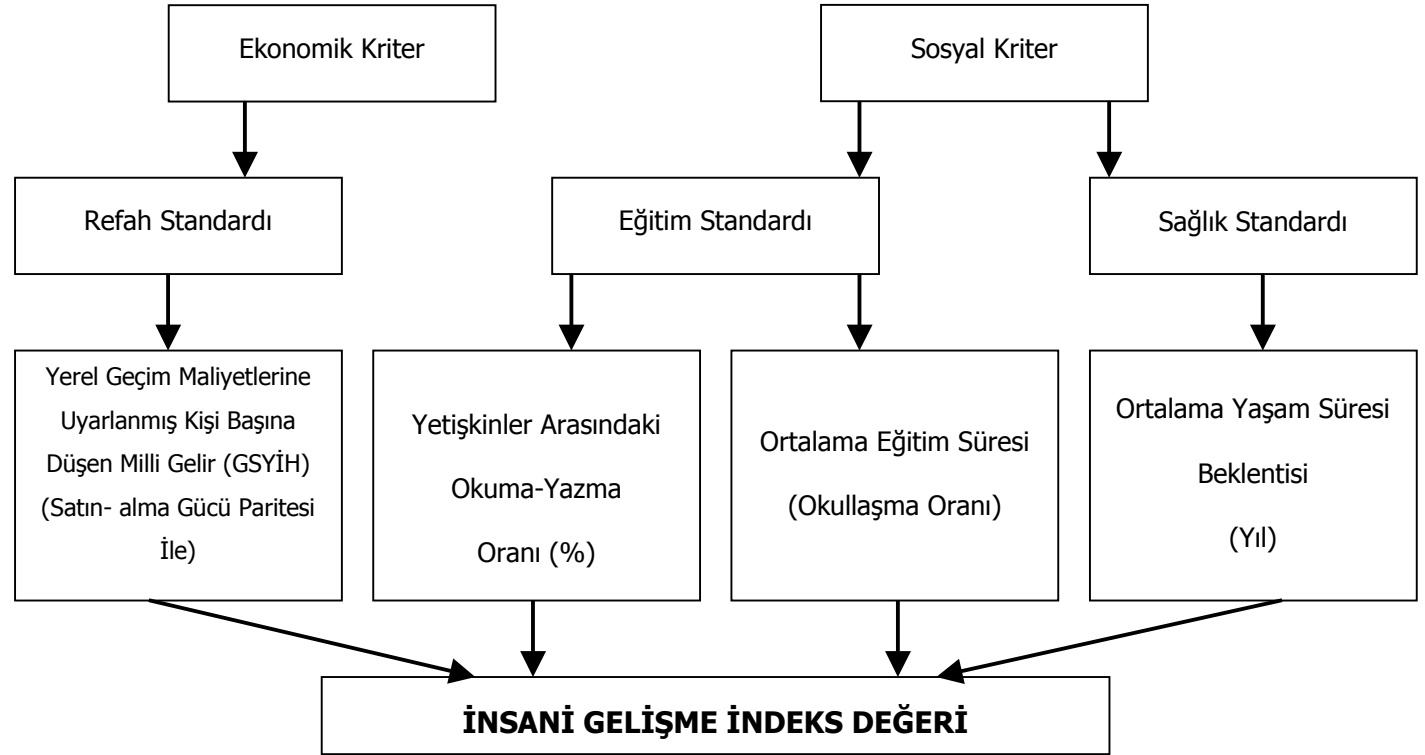
• Ortalama Eğitim Süresi (Okullaşma İndeksi): Eğitim standardı, okuma-yazma indeksi ile okullaşma indeksinden oluşmaktadır. Okuma yazma oranı, indeksin hesaplanmasında üçte iki, diğeri ise üçte bir ağırlık taşımaktadır.

3. Sağlık Standardı: Bir ülkedeki ortalama yaşam süresi beklentisi esas alınarak sağlık standardı insani gelişme indeksine dahil edilmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı raporunda ülkeler, yukarıda belirtilen kriterler çerçevesinde oluşturulan İnsani Gelişme İndeksi'ne göre üç kategoriye ayrılmaktadır:

•Yüksek insani gelişme düzeyine sahip ülkeler: İndeks puanı 0.800 ile 1.0 arasında olan ülkeler bu grupta yer almaktadır.

Şekil-1: UNDP Araştırmasına Göre İnsani Gelişme İndeks Kriterleri



Kaynak: UNDP, Human Development Report, 1997'den yararlanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

•Orta düzeyde insani gelişmeye sahip ülkeler: İndeks puanı 0.500 ile 0.799 arasında olan ülkeler bu grupta yer almaktadır.

•Düşük düzeyde insani gelişmeye sahip ülkeler: İndeks puanı 0 ila 0.499 arasında olan ülkeler bu grupta yer almaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de İnsani Gelişme Göstergeleri

Tablo-1’de dünyada toplam 174 ülke insani gelişme yönünden değerlendirilmiştir. UNDP’nin 1998 yılı verilerine göre yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre ülkeler başlıca üç kategoride toplanmıştır: Yüksek düzeyde insani gelişme kategorisi, orta düzeyde insani gelişme düzeyi kategorisi, düşük düzeyde insani gelişme düzeyi kategorisi.

174 ülke arasında insani gelişmişlik yönünden en ileri olan ülkelerin başında Kanada, Norveç ve ABD gelmektedir. Örneğin, Kanada’da ortalama yaşam beklentisi 79.1 yıl, okuma yazma oranı yüzde 99, okullaşma oranı yüzde 100, SGP cinsinden GSYİH ise 23.582 dolar olarak hesaplanmıştır. Sıralamada en başlarda yer alan ülkelerde bu veriler birbirine oldukça yakındır. Batı’nın gelişmiş ülkeleri arasında insani gelişme yönünden önemli farklılıklar bulunmamaktadır.

İnsani gelişme indeksi sıralamasında en altta yer alan ülke ise Sierre Leone’dır. Bu ülkedeki verileri de yukarıdaki ülkelerle karşılaştırma açısından sunmakta yarar bulunmaktadır. Sierre Leone’da ortalama yaşam beklentisi yaklaşık Kanada’daki ortalama yaşam beklentisinin yarısı kadardır. Kanada’da bir kişinin doğumda yaşam beklentisi yaklaşık 80 yıl iken, Sierre Leone’da sadece 38 yıldır. Sierre Leone’de okuma yazma bilenlerin oranı yüzde 31, okullaşma oranı ise yüzde 24’tür. Kişi başına milli gelir ise bu ülkede 458 dolar olarak tahmin edilmiştir.

Düşük düzeyde insani gelişme kategorisinde yer alan diğer bazı ülkeler şunlardır: Nijerya, Burkina Faso, Etiyopya, Burundi, Gine Bissau, Mozambik, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Mali, Ruanda, Malawi, Gine.

Türkiye, 174 ülke arasında insani gelişme indeks sıralamasında 85. sırada yer almaktadır. Ülkemizde ortalama yaşam beklentisi 69.3 yıl, okuma yazma oranı yüzde 84, okullaşma oranı yüzde 61 olarak tahmin edilmiştir. Ülkemizde tahmin edilen kişi başına milli gelir (SGP cinsinden) ise 6.442 dolardır. Türkiye ile yüksek düzeyde insani gelişme kategorisi içerisinde yer alan ülkelerin bir çoğu arasında ciddi bir uçurum olduğu hemen dikkati çekmektedir. Buna karşın, Türkiye, insani gelişme yönünden sıralamada en

Tablo-1: İnsani Gelişme Yönünden Dünya Ülkelerinin Konumu (1998)

İnsani Gelişme İndeks Sıralaması	Ortalama Yaşam Beklentisi (Yıl) 1998	Yetişkinlerde Okuma Yazma Oranı % (15 Yaş ve Üzeri) 1998	Okullaşma Oranı % 1998	Reel Kişi Başına GSYİH (SGP) Dolar 1998	İnsani Gelişme İndeks Değeri 1998
Yüksek İnsani Gelişme	79,1	99,0	100	23,582	0,935
1. Kanada	78,3	99,0	97	26,342	0,934
2. Norveç	76,8	99,0	94	29,605	0,929
3. ABD	78,3	99,0	114	22,452	0,929
4. Avustralya	79,1	99,0	89	25,110	0,927
5. İzlanda	78,7	99,0	102	20,659	0,926
6. İsviçre	77,3	99,0	106	23,223	0,925
7. Belçika	78,0	99,0	99	22,176	0,925
8. Hollanda	80,0	99,0	85	23,257	0,924
9. Japonya	77,3	99,0	105	20,336	0,918
10. İngiltere	77,0	99,0	101	20,847	0,917
11. Finlandiya	78,2	99,0	93	21,175	0,917
12. Fransa	78,7	99,0	80	25,512	0,915
13. İsviçre	77,3	99,0	90	22,169	0,911
14. Almanya	75,7	99,0	93	24,218	0,911
15. Danimarka	77,1	99,0	86	23,166	0,908
16. Avusturya	76,8	99,0	69	33,505	0,908
17. Lüksemburg	76,6	99,0	91	21,482	0,907
18. İrlanda	78,3	98,3	83	20,585	0,903
19. İtalya	77,1	99,0	96	17,288	0,903
20. Yeni Zelanda	78,1	97,4	94	16,212	0,899
21. İspanya	77,9	96,6	81	17,482	0,886
22. Güney Kıbrıs	77,9	95,7	81	17,301	0,883
23. İsrail	77,3	91,8	73	24,210	0,881
24. Singapur	78,2	96,9	81	13,943	0,875
25. Yunanistan	78,6	92,9	64	20,763	0,872
26. Hong Kong,	77,3	91,5	79	16,447	0,865
27. Malta	75,5	91,4	93	14,701	0,864
28. Portekiz	74,6	99,6	81	14,293	0,861
29. Slovenya	76,5	97,0	80	12,001	0,858
30. Barbados	72,6	97,5	90	13,478	0,854
31. Kore, Cumh.	75,7	90,7	72	16,765	0,848
32. Brunei	74,0	95,5	74	14,614	0,844
33. Bahamalar	74,1	99,0	74	12,362	0,843
34. Cek Cumh.	73,1	96,7	80	12,013	0,837
35. Arjantin	76,1	80,9	58	25,314	0,836
36. Kuveyt	76,0	95,0	78	9,277	0,833
37. Antigua and Barb.	75,1	95,4	78	8,787	0,826
38. Şili	74,1	97,6	78	8,623	0,825
39. Uruguay	73,1	99,0	75	9,699	0,825
40. Slovakya					

Tablo-1 Devamı: İnsani Gelişme Yönünden Dünya Ülkelerinin Konumu (1998)

İnsani Gelişme İndeks Sıralaması	Ortalama Yaşam Beklentisi (Yıl) 1998	Yetişkinlerde Okuma Yazma Oranı % (15 Yaş ve Üzeri) 1998	Okullaşma Oranı % 1998	Reel Kişi Başına GSYİH (SGP) Dolar 1998	İnsani Gelişme İndeks Değeri 1998
41. Bahreyn	73,1	86,5	81	13,111	0,820
42. Katar	71,9	80,4	74	20,987	0,819
43. Macaristan	71,1	99,3	75	10,232	0,817
44. Polonya	72,7	99,7	79	7,619	0,814
45. Birleşik Arap Em.	75,0	74,6	70	17,719	0,810
46. Estonya	69,0	99,0	86	7,682	0,801
Orta Düzey İnsani Gelişme	70,0	90,0	79	10,672	0,798
47. Saint Kitts and Ne	76,2	95,3	66	5,987	0,797
48. Kosta Rika	72,8	98,0	69	6,749	0,795
49. Hırvatistan	74,0	93,4	66	7,485	0,793
50. Trinidad and Tob.	76,0	94,0	74	5,102	0,793
51. Dominik	70,2	99,5	77	6,436	0,789
52. Litvanya	71,0	84,0	76	10,600	0,786
53. Seyşeller	72,0	96,0	76	5,838	0,785
54. Grönad	72,3	90,8	70	7,704	0,784
55. Meksika	75,8	96,4	73	3,967	0,783
56. Küba	68,1	99,5	82	6,319	0,781
57. Beyaz Rusya	74,9	92,7	73	4,566	0,777
58. Belize	73,8	91,4	73	5,249	0,776
59. Panama	71,3	98,2	73	4,809	0,772
60. Bulgaristan	72,2	86,4	65	8,137	0,772
61. Malezya	66,7	99,5	79	6,460	0,771
62. Rusya Fed.	68,7	99,8	75	5,728	0,771
63. Latvia	70,2	97,9	70	5,648	0,770
64. Romanya	72,6	92,0	67	5,808	0,770
65. Venezüela	72,9	92,2	81	4,231	0,769
66. Fiji	70,3	93,0	80	5,161	0,766
67. Surinam	70,7	91,2	71	6,006	0,764
68. Kolombiya	73,2	94,6	69	4,254	0,763
69. Makedonya	73,9	99,0	72	3,353	0,762
70. Gürcistan	71,6	83,8	63	8,312	0,761
71. Mauritius	70,2	78,1	92	6,697	0,760
72. Libya	67,9	99,0	77	4,378	0,754
73. Kazakistan	67,0	84,5	84	6,625	0,747
74. Brezilya	71,7	75,2	57	10,158	0,747
75. Suudi Arabistan	68,9	95,0	61	5,456	0,745
76. Tayland	68,6	94,8	83	3,555	0,744
77. Filipinler	69,1	99,6	78	3,194	0,744
78. Ukrayna	73,0	82,0	68	4,692	0,738
79. Saint Vincent and the Grenadines					

Tablo-1 Devamı: İnsani Gelişme Yönünden Dünya Ülkelerinin Konumu (1998)

İnsani Gelişme İndeks Sıralaması	Ortalama Yaşam Beklentisi (Yıl) 1998	Yetişkinlerde Okuma Yazma Oranı % (15 Yaş ve Üzeri) 1998	Okullaşma Oranı % 1998	Reel Kişi Başına GSYİH (SGP) Dolar 1998	İnsani Gelişme İndeks Değeri 1998
80. Peru	68,6	89,2	79	4,282	0,737
81. Paraguay	69,8	92,8	65	4,288	0,736
82. Lübnan	70,1	85,1	77	4,326	0,735
83. Jamaika	75,0	86,0	63	3,389	0,735
84. Sri Lanka	73,3	91,1	66	2,979	0,733
85. Türkiye	69,3	84,0	61	6,442	0,732
86. Umman	71,1	68,8	58	9,960	0,730
87. Dominik Cumh.	70,9	82,8	70	4,598	0,729
88. Saint Lucia	70,0	82,0	68	5,183	0,728
89. Maldiv	65,0	96,0	75	4,083	0,725
90. Azerbaycan	70,1	99,0	72	2,175	0,722
91. Ekvador	69,7	90,6	75	3,003	0,722
92. Ürdün	70,4	88,6	69	3,347	0,721
93. Ermenistan	70,7	98,2	72	2,072	0,721
94. Arnavutluk	72,9	83,5	69	2,804	0,713
95. Samoa Adaları	71,7	79,7	65	3,832	0,711
96. Guyana	64,8	98,3	66	3,403	0,709
97. İran	69,5	74,6	69	5,121	0,709
98. Kırgızistan	68,0	97,0	70	2,317	0,706
99. Çin	70,1	82,8	72	3,105	0,706
100. Türkmenistan	65,7	98,0	72	2,550	0,704
101. Tunus	69,8	68,7	72	5,404	0,703
102. Moldova Cumh.	67,8	98,6	70	1,947	0,700
103. Güney Afrika	53,2	84,6	95	8,488	0,697
104. El Salvador	69,4	77,8	64	4,036	0,696
105. Yeşil Burun	69,2	72,9	78	3,233	0,688
106. Özbekistan	67,8	88,0	77	2,053	0,686
107. Cezayir	69,2	65,5	69	4,792	0,683
108. Vietnam	67,8	92,9	63	1,689	0,671
109. Endonezya	65,6	85,7	65	2,651	0,670
110. Tacikistan	67,5	99,0	69	1,041	0,663
111. Suriye	69,2	72,7	59	2,892	0,660
112. Swaziland	60,7	78,3	72	3,816	0,655
113. Honduras	69,6	73,4	58	2,433	0,653
114. Bolivya	61,8	84,4	70	2,269	0,643
115. Namibya	50,1	80,0	84	5,176	0,632
116. Nikaragua	68,1	67,9	63	2,142	0,631
117. Moğolistan	66,2	83,0	57	1,541	0,628
118. Vanuatu	67,7	64,0	47	3,120	0,623
119. Mısır	66,7	53,7	74	3,041	0,623
120. Guatemala	64,4	67,3	47	3,505	0,619

Tablo- 1 Devamı : İnsani Gelişme Yönünden Dünya Ülkelerinin Konumu (1998)

İnsani Gelişme İndeks Sıralaması	Ortalama Yaşam Beklentisi (Yıl) 1998	Yetişkinlerde Okuma Yazma Oranı % (15 Yaş ve Üzeri) 1998	Okullaşma Oranı % 1998	Reel Kişi Başına GSYİH (SGP) Dolar 1998	İnsani Gelişme İndeks Değeri 1998
121.Solomon Adaları	71,9	62,0	46	1,940	0,614
122.Botswana	46,2	75,6	71	6,103	0,593
123.Gabon	52,4	63,0	63	6,353	0,592
124.Fas	67,0	47,1	50	3,305	0,589
125.Myanmar	60,0	84,1	56	1,199	0,585
126.İrak	63,8	53,7	50	3,197	0,583
127.Lesotho	55,2	82,4	57	1,626	0,569
128.Hindistan	62,9	55,7	54	2,077	0,563
129.Gana	60,4	69,1	43	1,735	0,556
130.Zimbabve	43,5	87,2	68	2,669	0,555
131.Ekvator	50,4	81,1	65	1,817	0,555
132.Sao Tome and Pr.	64,0	57,0	49	1,469	0,547
133.Papua Yeni Gine	58,3	63,2	37	2,359	0,542
134.Kamerun	54,5	73,6	46	1,474	0,528
135.Pakistan	64,4	44,0	43	1,715	0,522
136.Kamboçya	53,5	65,0	61	1,257	0,512
137.Kamar	59,2	58,5	39	1,398	0,510
138.Kenya	51,3	80,5	50	980	0,508
139.Kongo	48,9	78,4	65	995	0,507
Düşük İnsani Gelişme					
140.Lao Halk Cumh.	53,7	46,1	57	1,734	0,484
141.Madagaskar	57,9	64,9	40	756	0,483
142.Butan	61,2	42,0	33	1,536	0,483
143.Sudan	55,4	55,7	34	1,394	0,477
144.Nepal	57,8	39,2	61	1,157	0,474
145.Togo	49,0	55,2	62	1,372	0,471
146.Bangladeş	58,6	40,1	36	1,361	0,461
147.Moritanya	53,9	41,2	42	1,563	0,451
148.Yemen	58,5	44,1	49	719	0,448
149.Cibuti	50,8	62,3	21	1,266	0,447
150.Haiti	54,0	47,8	24	1,383	0,440
151.Nijerya	50,1	61,1	43	795	0,439
152.Kongo Dem. Cum	51,2	58,9	33	822	0,430
153.Zambiya	40,5	76,3	49	719	0,420
154.Cote d'Ivoire	46,9	44,5	41	1,598	0,420
155.Senegal	52,7	35,5	36	1,307	0,416
156.Tanzanya	47,9	73,6	33	480	0,415
157.Benin	53,5	37,7	43	867	0,411
158.Uganda	40,7	65,0	41	1,074	0,409
159.Eritre	51,1	51,7	27	833	0,408

Tablo-1 Devamı: İnsani Gelişme Yönünden Dünya Ülkelerinin Konumu (1998)

İnsani Gelişme İndeks Sıralaması	Ortalama Yaşam Beklentisi (Yıl) 1998	Yetişkinlerde Okuma Yazma Oranı % (15 Yaş ve Üzeri) 1998	Okullaşma Oranı % 1998	Reel Kişi Başına GSYİH (SGP) Dolar 1998	İnsani Gelişme İndeks Değeri 1998
160.Angola	47,0	42,0	25	1,821	0,405
161.Gambiya	47,4	34,6	41	1,453	0,396
162.Gine	46,9	36,0	29	1,782	0,394
163.Malavi	39,5	58,2	75	523	0,385
164.Ruanda	40,6	64,0	43	660	0,382
165.Mali	53,7	38,2	26	681	0,380
166.Orta Afrika Cumh	44,8	44,0	26	1,118	0,371
167.Çad	47,5	39,4	32	856	0,367
168.Mozambik	43,8	42,3	25	782	0,341
169.Gine-Bassau	44,9	36,7	34	616	0,331
170.Burundi	42,7	45,8	22	570	0,321
171.Etyopya	43,4	36,3	26	574	0,309
172.Burkina Faso	44,7	22,2	22	870	0,303
173.Nijerya	48,9	14,7	15	739	0,293
174.Sierra Leone	37,9	31,0	24	458	0,252

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2000, s. 157-160.

altlarda yer alan ve pek çoğu Afrika ülkesi olan ülkelerden çok daha iyi bir konumdadır.

Tablo-2' de ise insani gelişme düzeyleri çeşitli kategoriler esas alınarak ortaya konulmuştur. Bilindiği üzere sadece kişi başına milli gelir düzeyleri esas alınarak ülkeler; "az gelişmiş", "gelişmekte olan" ve "gelişmiş" olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır. Ekonomik gelişme düzeyi yüksek ülkelerde aynı zamanda insani gelişme düzeyinin de genel olarak yüksek olduğu görülmektedir. Tek tek ülkeler açısından bakıldığında kişi başına düşen milli gelir düzeyi yüksek bazı ülkelerin kişi başına düşen milli geliri daha düşük olan ülkelere göre insani gelişme yönünden daha kötü bir konumda olduğu görülmektedir.

Tablo-2'de ekonomik gelişme ve insani gelişme ile ilgili verileri karşılaştırmalı olarak görmek mümkündür. Gelişmiş OECD ülkeleri ile gelişmekte olan ve özellikle az gelişmiş ülkeler arasında özellikle insani gelişme yönünden ciddi farklılıklar olduğu görülebilmektedir. Gelişmiş OECD ülkelerinde ortalama yaşam beklentisi 76.4, gelişmekte olan ülkelerde yüzde 64,7, az gelişmiş ülkelerde ise 51.9 yıl olarak tahmin edilmektedir.

Okuma yazma oranı gelişmiş ülkelerde yüzde 97.4, gelişmekte olan ülkelerde yüzde 72.3, az gelişmiş ülkelerde ise 50.7 olarak hesaplanmıştır. Okullaşma oranında da üç kategori arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo-2'de gelişmişlik düzeyi yanısıra coğrafi bölgeler arasında da insani gelişme yönünden ne tür bir farklılık olduğu rakamlarla ortaya konulmuştur. Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere Güney Asya ve Afrika diğer bölgelere göre insani gelişme yönünden çok daha kötü bir konumda bulunmaktadır.

Tablo-2: Çeşitli Kategorilere Göre İnsani Gelişme Düzeyleri (1998)

	Ortalama Yaşam Beklentisi (Yıl) 1998	Yetişkinlere Okuma Yazma Oranı % (15 Yaş ve Üzeri) 1998	Okullaşma Oranı % 1998	Reel Kişi Başına GSYİH (SGP) Dolar 1998	İnsani Gelişme İndeksi Değeri 1998
Bütün Gelişmekte Olan Ülkeler	64,7	72,3	60	3,270	0,642
Az Gelişmiş Ülkeler	51,9	50,7	37	1,064	0,435
Arap Ülkeleri	66,0	59,7	60	4,140	0,635
Doğu Asya	70,2	83,4	73	3,564	0,716
Doğu Asya (Çin Hariç)	73,1	96,3	85	13,635	0,849
Latin Amerika ve Karayipler	69,7	87,7	74	6,510	0,758
Güney Asya	63,0	54,3	52	2,112	0,560
Güney Asya (Hindistan Hariç)	63,4	50,5	47	2,207	0,550
Güney Doğu Asya ve Pasifik	66,3	88,2	66	3,234	0,691
Afrika	48,9	58,5	42	1,607	0,464
Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu	68,9	98,6	76	6,200	0,777
OECD	76,4	97,4	86	20,357	0,893
Yüksek İnsani Gelişme	77,0	98,5	90	21,799	0,908
Orta Düzey İnsani Gelişme	66,9	76,9	65	3,458	0,673
Düşük İnsani Gelişme	50,9	48,8	37	994	0,421
Yüksek Gelirli Ülkeler	77,8	98,6	92	23,928	0,920
Orta Gelirli Ülkeler	68,8	87,8	73	6,241	0,750
Düşük Gelirli Ülkeler	63,4	68,9	56	2,244	0,602
Dünya	66,9	78,8	64	6,526	0,712

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2000, s. 160.

Türkiye’de İnsani Gelişme

Ülkemizde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) desteği ve öncülüğünde hazırlanan insani gelişme raporlarından bazı özet sonuçları da aktarmakta yarar görüyoruz. (Bkz: Tablo-3, Tablo-4, Tablo-5.)

Ülkemizde insani gelişme yönünden en geri bölge Güney Doğu ve Doğu Anadolu bölgesidir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinde kadınlarda ortalama yaşam beklentisi 69.8, okuma yazma oranı yüzde 58.3, okula kayıt oranı yüzde 38.8 ve kişi başına düşen milli gelir (SGP cinsinden) 1.555 dolardır. Oysa bu veriler Ege ve Marmara bölgesinde çok belirgin bir şekilde daha iyi durumdadır. Ege ve Marmara bölgesinde kadınlarda ortalama yaşam beklentisi 72.3 yıl, okuma yazma oranı 84.6, okula kayıt oranı yüzde 61.6 ve kişi başına GSYİH 4.254 dolardır. Söz konusu insani gelişme kriterleri erkekler açısından değerlendirildiğinde durum biraz farklılık göstermektedir. Ülkemizde insani gelişme yönünden kadın ve erkek cinsiyetler arasında genel olarak erkekler lehine bir durum söz konusudur. Erkeklerde okuma yazma oranı, okula kayıt oranı ve kişi başına düşen milli gelir düzeyi kadınlara göre daha yüksek düzeydedir. Kadın ve erkekler arasında sadece ortalama yaşam beklentisi yönünden kadınlar avantajlı konumda bulunmaktadır.

Ülkemizde tüm iller arasında 1997 yılı verileri itibariyle insani gelişme düzeyi en geri olan üç il sırasıyla Şırnak, Ağrı ve Muş’tur. Örneğin Muş’ta yaşayan insanların doğumda yaşam beklentisi 63.6 yıl olarak tahmin edilmiştir. Muşta kadın ve erkek nüfusun toplamının yüzde 83.2’si okuma yazma bilmekte, geri kalanı ise okuma yazma bilmemektedir. Okula kayıt oranı ise bu ilimizde yüzde 46.9 dur. Muşta kişi başına düşen milli gelir düzeyi ise 1.378 dolar olarak tahmin edilmiştir.

Özetle, Türkiye’de insani gelişme yönünden hem bölgeler itibariyle, hem de cinsiyetler yönünden bir eşitsizlik söz konusudur.

Tablo-3: Türkiye'de İnsani Gelişme Düzeyi En Düşük Üç İilde İnsani Gelişme İndeks Kriterleri (1997)										
İl	Ortalama Yaşam Süresi		Eğitim Durumu					Gelir		İnsani Gelişme İndeksi
	Ort.Yaş. Süresi	İndeks Değeri	Okur-Yaz. Oranı (%)	İndeks Değeri	Okula Kayıt Oranı (%)	İndeks Değeri	Eğitim İndeksi	SGP	İndeks Değeri	
Şirnak	70,1	0,751	47,2	0,472	25,2	0,252	0,399	1832,4	0,286	0,479
Ağrı	65,3	0,672	58,1	0,581	48,1	0,481	0,547	1391,4	0,213	0,477
Muş	63,6	0,643	58,5	0,585	46,9	0,469	0,546	1378,9	0,211	0,467
Türkiye	68,6	0,727	84,3	0,843	59,8	0,598	0,761	5697,8	0,925	0,804

Tablo-4: Bölgelere Göre Kadın Nüfusunun İnsani Gelişme İndeksi (1997)

Bölge	Ortalama Yaşam Süresi		Eğitim Durumu					Gelir		İnsani Gelişme İndeksi
	Ort.Yaş. Sür.	İndeks Değeri	Okur-Yaz. Oranı (%)	İndeks Değeri	Okul Kayıt Oranı (%)	İndeks Değeri	Eğitim İndeksi	SGP	İndeks Değeri	
Ege-Marmara	72,3	0,75	84,6	0,85	61,6	0,62	0,77	4254	0,69	0,734
Akdeniz	72,0	0,74	76,7	0,77	52,2	0,52	0,69	3192	0,51	0,646
Orta Anadolu	70,8	0,72	81,2	0,81	57,4	0,57	0,73	3000	0,48	0,645
Karadeniz	70,9	0,72	74,3	0,74	48,3	0,48	0,66	2174	0,34	0,574
Doğu-G.Doğu A.	69,8	0,71	58,3	0,58	38,8	0,39	0,52	1555	0,24	0,488
Türkiye	71,0	0,73	76,7	0,77	52,6	0,53	0,69	3186	0,51	0,640

Tablo-5: Bölgelere Göre Erkek Nüfusunun İnsani Gelişme İndeksi (1997)

Bölge	Ortalama Yaşam Süresi		Eğitim Durumu					Gelir		İGE
	Ort.Yaş. Sür.	İndeks Değeri	Okuryaz. Oranı (%)	İndeks Değeri	Okul Kayıt Oranı (%)	İndeks Değeri	Eğitim İndeksi	SGP	İndeks Değeri	
Ege-Marmara	67,9	0,76	94,9	0,95	69,7	0,70	0,86	5920	0,96	0,861
Akdeniz	67,5	0,75	91,6	0,92	62,4	0,62	0,82	5497	0,89	0,820
İç Anadolu	66,5	0,73	93,8	0,94	75,8	0,76	0,88	4899	0,79	0,802
Karadeniz	66,5	0,73	91,2	0,91	65,7	0,66	0,83	4189	0,68	0,745
Doğu-G.Doğu A.	65,6	0,72	83,2	0,83	59,3	0,59	0,75	2992	0,48	0,649
Türkiye	66,4	0,73	91,7	0,92	66,7	0,67	0,83	5870	0,95	0,839

Kaynak: United Nations Development Programme, Human Development Report, Turkey. 1997.